

PROF. DR. ING. MIHOVIL GRAČANIN
DOMOLJUB I ZNANSTVENIK
(1901 – 1981)

Ovaj zbornik radova skroman je prilog obilježavanju 90. godišnjice rođenja i 10. godišnjice smrti našega uglednog pedagoga, znanstvenika i domoljuba prof. dr. Mihovila Gračanina.

Mihovil Gračanin je rođen u Skelanima na Drini kao treći sin, u obitelji sa devetero djece. Otac mu Đuro, carinski činovnik, bio je podrijetlom iz Josipdola kod Ogulina, a majka Rozalija rođ. Tomšić iz Gruža. Osnovnu školu i realnu gimnaziju završio je 1919. godine u Sarajevu. Iste se godine upisao na Poljoprivredni fakultet u Pragu, gdje 1923. god. stječe naslov inženjera agronomije. Godine 1922. upisao se je kao izvanredni slušač na Prirodoslovnom fakultetu Karlova univerziteta botaniku te organsku i fizikalnu kemiju. Na osnovi dizertacije "Neka opažanja o djelovanju ZnSO₄ na tok različitih fizioloških procesa u biljnom organizmu" postiže god. 1925. naslov doktora prirodnih nauka. U to je vrijeme već bio zaposlen kao znanstveni suradnik u Biokemijskom institutu u Pragu.

Godine u Pragu bile su i u drugom pogledu odlučne; tamo je upoznao Kamilu Hladikovu, koju je oženio 1926. godine. Ona ga je pratila kroz život, u dobru i u zlu, i svojom podrškom dala punu slobodu u znanstvenom radu.

Godine 1926. kratko se zadržava na radu u poljoprivrednim stanicama Topčideru i Osijeku te potkraj 1927. godine dolazi na mjesto asistenta u Poljoprivredno-šumarskom fakultetu u Zagrebu. Sljedeće godine već su mu povjerena predavanja iz tloznanstva slušačima agronomije i šumarstva, a god. 1929. izabran je za docenta na osnovi rasprave "Pedološka istraživanja fakultetskog dobra Maksimir". Godine 1931. postao je izvanredni, a 1934. redovni profesor iz pedologije (za šumare i agronome) te iz ishrane bilja i mehaničke obrade tla (za agronome). Na Poljoprivredno-šumarskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu ostaje sve do godine 1952. kada je od tadašnjih političko-policijskih vlasti maknut s fakulteta bez optužbe, saslušanja i suda. Na poziv Filozofskog fakulteta Univerziteta u Skoplju Mihovil Gračanin nastupa god. 1955. na mjesto redovnog profesora iz fiziologije i ekologije bilja na kojoj dužnosti ostaje sve do godine 1965. kad odlazi u mirovinu i ujedno se vraća u Zagreb. Obilježavanje života i djela prof.

Mihovila Gračanina u našoj slobodnoj i nezavisnoj domovini važan je hrvatski kulturni događaj iz dva razloga. Mihovil Gračanin bio je i po najstrožem sudu znanstvenik svjetske vrijednosti i ugleda jer je desetljećima davao priznati hrvatski udio u svjetskom procesu znanosti. Uz to je Mihovil Gračanin čitav život bio junak hrvatskog naroda u njegovoj borbi za opstojnost i pridizanje na trnovitom putu u slobodu.

Tim povodom počašćeni smo dužnošću da s nekoliko riječi iskažemo njegov znanstveni opus, tragove koje je ostavio u svjetskoj znanosti te da evociramo uspomene na njegov život u službi hrvatskog naroda.

Široko i temeljito školovan na dva fakulteta – agronomskom i prirodoslovnom – u Pragu (tada važnom središtu europske znanosti) s doktoratom znanosti i objavljenim znanstvenim radovima Mihovil Gračanin je bio već u svojoj 25. godini života priznati znanstvenik i čovjek potpuno izgrađene vlastite životne filozofije nepokolebljiv u odluci da služi znanosti i svome narodu.

Njegovim dolaskom na Poljoprivredno-šumarski fakultet u Zagrebu započinje novo, s pravom se može reći, Gračaninovo razdoblje razvoja pedologije i biljne fiziologije u Hrvatskoj. Više od pola stoljeća imali su mnogi radovi M. Gračanina usmjeravajući utjecaj na cjelokupna pedološka i biljnohраниdbena istraživanja u našoj zemlji i u ovom dijelu Europe. Radovi u kojima se bavio problemima gospodarskih i genetskih odnosa crvenice i drugih tala na kršu, vodnim režimom tala, ulogom prirodne vegetacije u genezi i evoluciji tala, genezom i evolucijom hidromofnih tala, procesima acidifikacije i humizacije tala kao i pitanjima fertilitacije poljodjelskih tala, imaju za nas usmjeravajuću važnost i danas. I ne samo to. Ključni problemi suvremene pedologije, kao što su racionalno korištenje proizvodnih snaga tla, stanje humizacije i acidifikacije tala pitanja znanstvene klasifikacije tala i stajbine (Land), danas se i u međunarodnim relacijama rješavaju s čvrstim osloncem na koncepciju i rezultate istraživanja prof. Mihovila Gračanina. S ponosom se može reći da se Gračaninova (Amsterdam 1950) koncepcija o pedološko-vegetacijskom slijedu kao osnovi za klasifikaciju "Landa" danas široko primjenjuje u nizu razvijenih zemalja (SAD, Kanada, Nizozemska i druge).

S izrazitim darom za uočavanje znanstvenih problema ostvarivao je M. Gračanin svoja istraživanja na širokoj osnovi fundamentalnih i prirodnih znanosti. Mnogi radovi prof. Gračanina donose ne samo originalno produbljenje pedoloških i biljnofizioloških spoznaja, nego i dragocjeno povezivanje pedologije i biljne ekologije s drugim znanstvenim disciplinama kao što su šumarska fitocenologija, eksperimentalna botanika i druge. Teško da je itko u njegovo doba pokrивao toliki broj problema te uz to bio u mnogim pitanjima na svjetskom vrhu znanosti.

S odličnim uvidom u svjetska iskustva pedologije i biljne fiziologije, zarana je uočio mnoge osobitosti našega prostora i izgrađivao vlastitu koncepciju pedoloških i drugih istraživanja koja najbolje odgovaraju ekološkim, socijalnim i ekonomskim

potrebama hrvatskoga naroda. Razumije se, prioritet je davao "upotrebljivim" problemima, dakle onima čije rješavanje izravno doprinosi pridizanju hrvatskog naroda da uzmogne što valjanije gospodariti tлом kao svojim najvećim bogatstvom i izvorom svekolike duhovne i materijalne snage.

S pravom se može reći da je bio preteča suvremene i danas dominantne koncepcije o regionalizaciji znanstvenih problema na području gospodarenja i zaštite tla. Stoga nema dvojbe: znanstvena baština prof. M. Gračanina u našem će podneblju još zadugo ostati najbolja osnova za buduća istraživanja na području pedologije i fiziologije bilja.

U znanstvenom opusu prof. M. Gračanina ističu se njegove znanstvene knjige i udžbenici: *Geneza tala*, Zagreb 1946., *Fiziografija tala*, Zagreb 1947., *Sistematika tala*, Zagreb 1951., *Uvod u ekologiju* (u suradnji s Lj. Ilijanićem) Zagreb 1977.

Zahvaljujući svojim nesumnjivim vrijednostima, navedene knjige se i danas ubrajaju u najbolja djela ne samo naše pedološke i ekološke književnosti.

Prof. Mihovil Gračanin ostaje trajno prisutan u povijesti hrvatske znanosti i po svojoj pedagoškoj djelatnosti. Kroz četrdeset godina nastave iz triju nastavnih predmeta odgojio je oko tri tisuće poljoprivrednih i šumarskih inženjera.

Veliki ugled znanstvenika stečen neumornim radom u zemlji i svijetu ogleda se u nizu visokih funkcija koje je prof. Mihovil Gračanin obavljao u međunarodnim i inozemnim znanstvenim organizacijama i društvima. Spomenimo samo neke: bio je član Međunarodnog pedološkog društva (od 1928), predsjednik Jugoslavenske sekcije Međunarodnog pedološkog društva od 1931. do 1940., potpredsjednik Komisije za fiziku tla Međunarodnog pedološkog društva (Oxford, za razdoblje 1935-1940) i potpredsjednik Komisije za kemiju i plodnost tla istoga društva (Amsterdam, 1950-1954), član American Society of Plant Physiologists (od 1957), član Masarykove Akademije Prace (od 1932), dopisni član Československe Akademie Zemedelske u Pragu (od 1936), dopisni član Njemačkog pedološkog društva (od 1957), član redakcije međunarodnog časopisa *Agrochimica*, Pisa (od 1957) i druge.

Iscrpniji podaci o međunarodnim aktivnostima i znanstvenoj djelatnosti prof. Gračanina nalaze se u ediciji "Spomenica uz 70. obljetnicu prof. dr. inž. Mihovila Gračanina, Zagreb 1971." i u znanstvenoj ostavštini koja je pod nazivom "Biblioteka Mihovila Gračanina", osnovana 1979. godine u Višoj poljoprivrednoj školi u Križevcima.

U pustim Skelanima na Drini, u svojoj obitelji, Mihovil Gračanin je od malih nogu stjecao i stekao hrvatski katolički odgoj koji je bez sumnje bio odlučujući za cijeli njegov dalji razvoj. Kao gimnazijalac u Sarajevu (1915-1918) pripada Mihovil Gračanin onom dijelu hrvatske mladeži koja priželjkuje propast Austro-Ugarske monarhije zbog njezina trajno neprijateljskog odnosa prema hrvatskom narodu. Snažan bunt i ogorčenje mladeži traju od Leopoldova vjerolomstva i

pogubljenja Petra Zrinjskog i Krste Frankopana.

Kad se u Sarajevu godine 1917. počela sve više propagirati jugoslavenska ideja obuzima i Mihovila Gračanina naivno vjerovanje da će propašću Austrije i Hrvatska postati slobodna u jugoslavenskoj zajednici naroda. Godine 1919. odlazi na studije u Prag u uvjerenju da će se mlada zajednica Hrvata, Srba i Slovenaca konsolidirati i da nikome neće biti uskraćena nacionalna prava. Stvarnost će uskoro razbiti sva njegova očekivanja.

Donošenje Vidovdanskog ustava, nadglasavanje Hrvata u svim područjima narodnoga života, velikosrpska politika snagom najbrojnije nacije, ubojstvo Stjepana Radića i uspostava šestosiječanjskog režima, vode Mihovila Gračanina njegovim konačnim spoznajama da će srbijanska hegemonija razoriti jugoslavensku državu, da je zajednička država Srba i Hrvata utopija i iluzija koju su srpski političari brutalno raspršili i da hrvatski narod može izgrađivati svoju budućnost samo u samostalnoj i slobodnoj hrvatskoj državi.

Te spoznaje Mihovila Gračanina, koje su se kasnije potvrdile kao istinito svjedočanstvo, zauvijek su ga učvrstile u uvjerenju da kao intelektualac i znanstvenik mora služiti svom narodu. I to je ta glavna zadaća u životu Mihovila Gračanina i njegova veličina u ispunjavanju te zadaće. Struka koju je odabrao također pogoduje njegovu stremljenju. Pedološka istraživanja Ličkog polja, otoka Paga, Hrvatskoga zagorja divni su primjeri njegove ljubavi za hrvatskoga seljaka i želja da se on osposobi za valjano gospodarenje sa svojim najvećim bogatstvom – tlom. Uz takav znanstveno-istraživački rad Mihovil Gračanin je nazočan na mnogim tečajevima za napredne poljodjelce pomažući oživjeti one mrtve kapitale o kojima je tako uvjerljivo pisao Josip Kozarac.

Mihovil Gračanin je već kao student upoznao jugoslavensku podjelu na podobne i nepodobne. Iako je prvi diplomski ispit položio s odličnim uspjehom, uskraćena mu je stipendija jer nije želio biti članom ni jedne političke stranke. Stipendije su već 1921. godine dobivali samo pripadnici radikalne i demokratske stranke.

Sveukupno djelovanje Mihovila Gračanina kao hrvatskoga znanstvenika, osobito njegova nacionalna orijentacija, nije bila po volji režimu kraljevine Jugoslavije pa su ga stalno pratile različite denuncijacije i podmetanja.

U tijeku drugoga svjetskog rata Mihovil Gračanin nije aktivno politički djelovao. Kao slobodoljubiv čovjek nije mogao prihvatiti nedemokratske metode upravljanja državom a potpuno je razočaran Rimskim ugovorima, kojima je Italiji ustupljena kolijevka hrvatskog kraljevstva. U tom razdoblju, u naponu životne snage, potpuno je prionuo znanstveno-istraživačkom radu i nastavničkom pozivu. Iz toga ratnog razdoblja ostalo je mnogo dokaza o zauzimanju Mihovila Gračanina u spašavanju nepravedno optuženih i osuđenih ljudi različitih nacionalnosti.

Najteže razdoblje u životu prof. dr. Mihovila Gračanina, kao i u životu hrvat-

skog naroda, nastupilo je poslije drugoga svjetskog rata i uspostave jugoslavenskog socijalističkog sustava. Po riječima prof. Mihovila Gračanina, zatvoreni jednopartijski društveno-politički sustav omogućio je čitavom nizu minus-varijanata da operira slobodno i nekažnjivo s čitavim arsenalom laži i denuncijacija kad god je zatrebalo nekoga onemogućiti ili ukloniti radi ostvarenja određenih ciljeva. Velika većina naroda, koja je stajala izvan svemoćnih institucija vlasti, izvrgnuta je nezapamćenom pritisku usmjerenom na odricanje svakoga osobnog poimanja života i socijalne pravde, na prihvaćanje maksima koje su u temeljima potresale ljudski bitak i materijalne osnove, na kojima se život radnog naroda, posebno seljaka, stoljećima odvijao. Policijska država uvukla se u sve pore života ljudi pomoću široko razgranatog aparata doušnika. Narod je podijeljen na partijce i nepartijce, tj. na privilegirane i svemoćne te na obespravljene i sumnjive. U partiju je, naravno, nagrmuo i svijet koji nije mogao živjeti o vlastitoj duhovnoj snazi, koji je neminovno trebao potporu političke vlasti, ali još više oni koji su po svojoj prirodi bili skloni lovu u mutnom. Uvukli su se i rođeni kriminalci prigrabivši priličan dio vlasti. Od takvih ljudi nije, naravno, bilo pošteđeno ni Sveučilište pa u takvoj socijalističkoj sredini nije bilo mjesta za uspravnog hrvatskog muža Mihovila Gračanina.

Nakon propalog pokušaja da se prof. Gračanina privoli na političko služenje partijskom režimu vlasti, označen je prema ondašnjoj političkoj nomenklaturi kao "naročito opasan neprijatelj naroda" pa se krenulo u zaplotnjačku akciju njegova micanja s fakulteta.

Rješenje o uklanjanju prof. dr. M. Gračanina s Poljoprivredno-šumarskog fakulteta potpisao je ministar dr. Žanko, a supotpisao predsjednik vlade dr. V. Bakarić dana 19. siječnja 1952. godine, bez ikakva obrazloženja, prigovora njegovu radu, optužbe i suda. Nikad nitko nije objasnio što je to u bilo kojem pogledu Mihovil Gračanin skrivio, a malo se tko, osim njega samog, usudio i pitati.

Udaljavanjem profesora Gračanina sa zagrebačkog Sveučilišta nanesena je neprocjenjiva šteta hrvatskoj znanosti. Šteta zato što je njegova nastava i znanstvena aktivnost u zemlji i inozemstvu u to vrijeme bila dobro poznata i cijenjena i što je dijelom prekinut a dijelom otežan njegov uspješan rad na razvoju pedologije i fiziologije bilja.

Postao je tako prof. Gračanin 1952. godine doživotni Pasternakov izopćenik društva. Bolne udarce trpjela je i njegova obitelj. Njegovi su sinovi morali svoju egzistenciju potražiti u inozemstvu, Tomica u Australiji, Vlado u SAD-u i Zlatko u Njemačkoj.

Bijede ljudskih karaktera širile su se kad god im je odgovarala mistifikacija o životu i djelu Mihovila Gračanina. Prešućivan je njegov rad i na našim fakultetima: Spomenica 100. godina šumarske nastave u Hrvatskoj, Spomenica 40. godišnjici Poljoprivrednog fakulteta (1960).

Sve pritiske i udarce izopćeničkog života Mihovil Gračanin je stojički podnosio i ustrajno se borio za svoja ljudska, građanska i nacionalna prava. Svojim raspravama i odgovorima na lažne optužbe iskazao je divovsku snagu duha. Tu je snagu i čistu savjest sačuvao do kraja života. Svojim uspravnim držanjem i svim svojim bićem prof. Mihovil Gračanin bio je pravi primjer hrvatskoga otpora prijevarama i zabludama jugoslavenstva i komunističkoga socijalizma. Svojim je životom i radom dizao moral i jačao snagu duha ne samo hrvatskim ljudima, već i mnogima u zemljama istočnog bloka koji su ga poznavali i cijenili kao izvrsnog znanstvenika, pravog humanistu i hrvatskog domoljuba.

Danas u našoj slobodnoj i nezavisnoj državi Hrvatskoj u okviru duhovnog preporoda hrvatskog naroda život i djelo prof. dr. Mihovila Gračanina toliko su bogati i vrijedni da zaslužuju poseban znanstveni pristup, sustavna istraživanja i obradu. Profesora Mihovila Gračanina možemo danas s pravom svrstati među one znanstvenike koje su nadživjela njihova djela.

Organizacijski odbor